

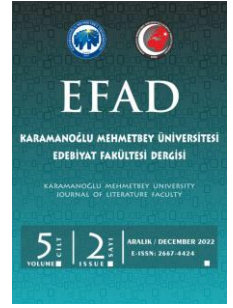

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMÜ EFAD)

Karamanoğlu Mehmetbey University Journal of Literature Faculty

E-ISSN: 2667 – 4424

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/efad>

Tür: Araştırma Makalesi
Kabul Tarihi: 11 Aralık 2022

Gönderim Tarihi: 3 Eylül 2022
Yayımlanma Tarihi: 30 Aralık 2022

Atf Künyesi: Yıldırım, O. (2022). Gelibolulu Sürûrî Dîvânı'nda Tipler. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 5 (2), 238-250.

DOI: <https://doi.org/10.47948/efad.1170664>

GELİBOLULU SÜRÛRÎ DÎVÂNI'NDA TİPLER

Oğuz YILDIRIM*

Öz

Klâsik Türk şiiri; kaynak, materyal ve içerik açısından zengin bir edebiyatın ürünüdür. Bu ürünleri içerisinde barındıran şiir geleneği içerisinde özellikle de dîvânlarda yer alan şahıs kadrosu, asırların süzgecinden geçerek klişeleşmiş belirli tiplerden ibarettir. Tip, gerçek hayatta var olan kişilerin idealleştirilmiş yönleriyle kurgulanmış sembolleridir. Ayrıca tipler, toplumun süregelen yaşantısı içinde kendini gösteren belirgin davranışları temsil eder. Tipler kendi içinde tahayyüli/ tasavvuri ve temsili tipler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bahsi geçen tahayyüli/tasavvuri tipler: 'ârif, âşık, bende, gedâ, dervîş, Ferhâd, Şîrîn, kâmil, Leylâ, Mecnûn, mürşîd, rind, sâkî, cânân, sûfî, ağyar, râkîb, zâhid olarak tanımlanmaktadır. Temsili tipler ise: bülbül, gül, şem', pervâne olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir metni doğru anlayabilmek ve içerisindeki hazineyi tespit edip sunmak araştırmacıların en önemli görevlerinden biridir. Bu bağlamda klâsik Türk şiirinin günümüze katkı sağlamak için literatür çalışmasını oluşturabilmek adına gün yüzüne çıkmayı bekleyen birçok mazmun ve remizi bulunmaktadır. Bu literatür çalışmasının içerisinde yer alacak mazmunların ve remizlerin araştırılmasının yanında edebî bir metni oluşturmada başvuru yapı taşlarından biri olan tip ve kişilik bahsinin irdelenmesi, o metne hâkim olmayı daha kolay hale getirecek ve literatür çalışmasını daha sağlam bir zemine oturtacaktır. Çalışmamızda 16. yüzyıl şairlerinden Gelibolulu Sürûrî'nin Dîvânı'nda yer alan tipler tespit edilmiştir. Çalışmada yer alan tipler hakkında genel bilgiler sunulmuş ve eser içerisinde yer alan tiplerin beyitlerdeki özellikleri sunulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Gelibolulu Sürûrî, Klâsik Türk şiiri, tip, dîvân.

Types in the Divan of Gelibolulu Sürûrî

Abstract

Classical Turkish poetry; It is the product of a literature rich in resources, materials and content. Within the tradition of poetry that contains these products, especially in the divans, the personal staff consists of certain types that have passed through the centuries and become stereotypes. Types are symbols of real-life people with idealized aspects. In addition, types represent distinctive behaviors that manifest themselves in the ongoing life of society. Types are divided into two as imaginative/imaginative and representative types. Mentioned imaginative/mystical types are defined as arif, lover, bende, geda, dervish, Ferhad, Şirin, kamil, Leyla, Mecnun, murshid, rind, saki, canan, sufi, agyar, zahid. The representative types appear as nightingale, rose, şem', propeller. Understanding a text correctly and identifying and presenting the treasure in it is one of the most important tasks of researchers. In this context, there are many metaphors and symbols waiting to come to light in order to create a literature study in order to contribute to the present day of classical Turkish poetry. In addition to researching the

* Doktora Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Sakarya/ Türkiye.
E-Posta: oguzyildirim540@gmail.com, Orcid: <https://orcid.org/0000-0002-1170-2054>.

metaphors and symbols that will be included in this literature study, examining the type and personality, which is one of the important building blocks used in creating a literary text, will make it easier to master that text and will put the literature study on a more solid ground. In our study, the types in the Divan of Süruri from Gallipoli, one of the 16th century poets, were determined. General information about the types in the study has been presented, and then an annotation effort has not been made in the sample couplets in which the types are included in order to avoid repetition.

Keywords: Gelibolulu Süruri, Classical Turkish poetry, type, divan.

Giriş

Klâsik Türk edebiyatı asırlarca toplumla iç içe hareket eden bir yapıya sahip olmuştur. Bu edebiyat toplumun yapısını tespit etmek ve aynı toplumun değer yargılarını gelecek kuşaklara aktarmak için edebî eserlerden yardım almıştır. Edebî metinlerin temelini oluşturan ve tarihe yön veren insandır. Bu açıdan insanı merkeze alan metinler içerisinde yer alan tipler, gerçek hayatta var olan kişilerin bir yansıması olarak görülmektedir. Eserin müellifi eserini oluştururken yaşadığı çevrenin etkisinde kalarak bu süreci kendi iç dünyasında değerlendirip okuyucusuna sunmuştur (Uludağ, 2019: 914). Bu bakımdan müellif, dünyaya bakış açısını ve hayalinde var olan bilgileri dile getirdiği şiirlerindeki insan faktörünü, okuyucuya aktarmak istediği mesajları mecazlar yoluyla harmanlayarak sunmaya çalışmıştır (Menteşe, 2020: 191). Bir toplumun değer verdiği şeyler, yaşam tarzı, iç ve dış dünyaya bakışı, davranış biçimleri, inanışları tip ve kişilik etrafında şekillenir. “*Kişilik ada bağlıdır, basmakalıp davranışlar sergilemez. Davranışları değişkendir.*” *Tip belirgin davranışların temsilcisidir. Yüzyıllar boyu oluşan kültür, olgunlaşma sürecinde tipini de yetiştirip, eksik-aksak taraflarını tamamlayıp düzeltiyor. Olgun şeklini alan (tamamlanan) tip, toplumun temel değerlerini temsil ediyor*” (Akkuş, 1995: 20). *Edebiyat Üzerine Yazılar* adlı eserde tip “*bireysel özelliklerinden, yani çeşitli huyları, davranışları, duygulanış ve düşüncü biçimleri, içsel gelişim ve değişimlerden pek fazla söz söylemeyip, daha çok dıştan görünüşüyle ele alınan, nesnel şekilde gösterilen, benzerlerinin temsilciliğini yapabilmek için genel niteliklerle donatılmış, öncelikle toplumsal gerçekliğin bir kesitini yansıtan ve bu arada kendi hayatını yaşamaya pek fırsat bulamayan kişidir*” şeklinde tanımlanmaktadır (Belge, 1994: 20-23). Osmanlı toplumunun sosyal yaşam biçimini temsil eden tipler, özellikle öğretici nitelikteki eserlerde hikâyelerle birlikte işlenerek toplumun belli davranışlar etrafında birliktelik sağlamasını hedefler (İspir, 2017: 14). Bu bağlamda idealize edilen insan faktörü, insanın birebir kendisi şeklinde değil, belirli temsil ettiği özellikler etrafında şekillenerek sunulmaktadır. Dolayısıyla bu tip, zaman içerisinde yaşadığı toplumun örf ve adetlerini yani değer yargılarını üstünde taşıyan bir kahramana dönüşmektedir. Bahsi geçen tip faktörü toplumun değer yargılarını olumlu ve olumsuz yönlerine göre üzerinde taşımaktadır. Bu tipler birbirine zıt konumdadır ve bu zıt olma durumu toplumsal düzendeki hâkim anlayışa göre belli bir zemine oturmaktadır (Uludağ, 2021:152). Eserin doğru tahlil edilmesi yazıldığı dönemin değer yargılarına tam bir şekilde ulaşılmasını sağlayacaktır. Bu bakımdan klâsik olarak tanımlaması yapılan edebiyatın coğrafyayla ilişkisi de işin içine girmektedir. Coğrafya içerisinde bulunan kişiler bir bakıma bu edebiyatın bulunduğu yere ve yöreye göre şekil değiştirdiğini göstermektedir. Dolayısıyla değişen özelliklerin etkisiyle insan faktörü de dönüşecek ve oluşan tipler de ona göre şekillenecektir (Zavotçu, 2006: 3). Akkuş’a göre klâsik Türk edebiyatında bahsi geçen bu tipler iki şekilde tasnif edilmektedir:

I. Tahayyülî/ Tasavvurî Tipler (Hikâye, destân, masal kahramanları, karakterler)

II. Temsilî / Sembolik Tipler (2007: 396)

Bu çalışmada *Gelibolulu Sürûrî Dîvânı*’nda yer alan tipler tespit edilmiş ve tipler hakkında kısa bilgiler verilerek, değerlendirmeler yapılmıştır.

Gelibolulu Sürûrî ve Dîvânı

16. asrın tanınmış hadîs, tefsir ve belâgat âlim ve ediplerinden biri olan Sürûrî 1491 yılında Gelibolu’da dünyaya geldi. Kaynaklarda adı Sürûrî Muslihü’-d-dîn Mustafâ b. Şa’bân el- Gelibovî er-Rûmî şeklinde geçmektedir (Güleç, 2001: 211). Sürûrî, Kara Dâvut İzmitî, Nihâlî, Tâcîzâde Câfer Çelebi,

Taşköprüzâde Mustafa Efendi ve Abdülvâsi Efendi'den ders aldı. Fenârîzâde Muhyiddin Efendi'nin İstanbul kadılığı döneminde bab mahkemesi nâibliğiyle memuriyete başladı. Daha sonra Sarıca Paşa Medresesi'ne müderris oldu. 1526-27 yılında ise Pîrî Mehmed Paşa Medresesi'nin ilk müderrisliğine getirildi. 1537-38 yıllarında Kasım Paşa Medresesi'ne tayin edildi ve sonrasında Fenârîzâde'nin vefatı üzerine bütün malını satıp evinin yakınlarına bir mescid yaptırdı ve inzivaya çekildi. Şehzade Mustafa'nın hocalığını da yapan Sürûrî, onun katledilmesi üzerine tepki göstermiş ve devlet görevlerinden uzaklaştırılmıştır. Kaynaklarda şairin 13 Ocak 1562 yılında koleradan öldüğü zikredilmektedir. Şairin mezarı ise Kasımpaşa'nın Beyoğlu ilçesinde kendi yaptırmış olduğu mescidin yanında yer almaktadır. Mescidin günümüzde yıkıldığı ve şairin mezarının kaybolduğu bilinmektedir. Şairin, *Bahrü'l-maârif* ismini verdiği Türk edebiyatının ilk derli toplu çalışması niteliğinde bir belâgat kitabı bulunmaktadır. Ayrıca *Şerh-i Mesnevî* adında bir eser kaleme alan şair mesnevi nazım şeklinin Fars dilinde ilk tam şerhini yapmıştır. Eser içerisinde tasavvuf erbabının da yer aldığı 410 menkıbe yer almaktadır. *Şerh-i Bostân*, *Şerh u Gülistân* adlı eserleri bulunan şairin bir de tasavvufî neşveyle kaleme aldığı *Dîvânçe'si* olduğu bilinmektedir (Güleç, 2010: 170-172). Tezkireler ışığında şairin zamanına göre orta derece bir yere sahip olduğu zikredilmektedir. Halk arasında büyük bir âlim sıfatını taşıyan şairin belâgat ve şiir konusundaki bilgisi herkes tarafından bilinmektedir. Kınalızade Tezkiresi'nde şairin Farsça bilgisinin zayıf olduğu söylenmekte ve çeşitli İran şairlerinin eserlerine yaptığı şerhlerle tanındığı söylenmektedir (1978: 460). Şairin çalışmamıza konu olan Dîvân'ında 585 şiir bulunmaktadır. Bunlardan 502 gazel (266'sı nazire), 3 kaside, 1 murabba, 16 kıt'a, 19 matla ve 44 müfred olduğu tespit edilmiştir (Ünver, 2020: 4). Çalışmamız da tahayyülî- tasavvurî nitelikte 16, temsilî nitelikte 4 tip üzerinde durulmuştur. Bahsi geçen çalışmada tipler üzerine kısa ve öz tanımlamalar yapılmış ve eser içerisinde seçilen beyitler örnek olarak verilmiştir.

Tipler

1. Tahayyülî-Tasavvurî Tipler:

1.1. Müsbet Tipler:

1.1.1. Ârif:

Sözlükte ârif, “tanıyan, bilen, âşinâ olan, halden anlayan gibi manalara gelmektedir (Uludağ, 1991: 361). Allah'ı gerçek anlamda tanıyan kişi olarak vasıflandırılan ârif, tasavvufî açıdan da Allah'ın kendi sıfatlarını, zâtını, fiillerini ve isimlerini düşünerek hayatını sürdüren kişi olarak yer almaktadır. Bu düşünerek ve gözlemlenme hâlinde gelen bilgiye “mârifet”, bu bilgiye vâkîf olan kişiye de “ârif” ismi verilmektedir (Menteşe, 2020: 195). Klâsik Türk şiirinde şairler sevdiklerini ârif olarak tanımlarlar. Bunun için de ârifin her bilgiye sahip olması, bazı remizlerle âşığa bir şeyler sunması gibi özellikleri ele alınır (Pala, 2017: 26). Bu bağlamda cömertliğin ve kanaatkârlığın timsali olan bu tip, hiçbir menfaat gütmeyen Hak yolunda hizmet etme özelliğine sahiptir. *Gelibolulu Sürûrî Dîvânı*'nda ârif tipine toplam 11 yerde rastlanmaktadır. Aşağıda yer alan beyitlerde bahsi geçen bu tipin, dünyevî işlerden uzak ve gününü zikirle geçiren bir hâlinin olduğu aktarılmak istenmiştir. Ayrıca ârif olan kişi için dünya geçicidir ve cennete kavuşma isteği de yoktur. Onun için önemli olan Allah'ın rızasını kazanmaktır:

‘Ârif isen mâni’i olan kapuyı eyle terk

Bâb-ı Hakka gel ki yokdur hacib ü derbân sana (G.28/4)

Gelibolulu Sürûrî Dîvânı'nda ârif ve rind tipi bir arada kullanılmıştır. Burada rind tipi ârif tipine yaklaştırılmıştır. Rind tipini ayrıca ele almamıza rağmen burada rind tipinin tasavvufî bir neşve taşıdığını belirtmek mümkündür:

Gel vakarı bozma ey dil varma sen mey-hâneye

Rind ü ‘ârif ol otur tâ kim gele mey hâneye (G.384/1)

Ârif kişi maddi varlık iddiasında olmadığı için sihir ve büyü gibi durumlar ona tesir etmez. Çünkü o maddi varlığının vehmi olduğunun idrakindedir:

Gösterme zâhidâ bize tezvîr idüp riyâ

Sanma ki ‘ârif olana mekr ü füsûn geçer (G.149/4)

Sürûrî, bir başka beytinde dünyanın geçiciliğini vurgulamaya çalışırken makam ve mevkinin ârif kişi için önemli olmadığını anlatmak istemiştir:

Câh ile olur müyesser devlet-i dünyâ-yı dîn

‘Ârif olan iftihâr itmez cihânda câh ile (G.419/4)

1.1.2. ‘Âşık

Âşık, kelime anlamı olarak çok fazla seven kişi demektir. Bunun yanı sıra bir güzele gönlünü kaptırması, tutkun, aşk derdine düşmüş, aşka kapılmış anlamlarındadır (Zavotçu, 2006: 32). Âşık için, sevgiliden sonra klâsik şiirdeki en önemli tiptir demek mümkündür. Âşık aşk hastalığına yakalanıp sevgili uğrunda neyi var neyi yoksa veren, bu nedenle de daima hakir, zelil, hasta, dertli kişilerle özdeşleşen tiptir (Coşkun, 2017: 41). Klâsik Türk şiirinde şâir daima âşık konumundadır. Bu bakımdan bahsi geçen bu tipin, beslendiği şey üzüntü olarak bilinmektedir. Sevgilisi ile asla bir araya gelmeyen bu tip ondan daima ilgi bekler. Âşığın bu taşan sevgi seli içinde bir de rakipleri ile uğraşmak zorunda olduğu bilinmektedir. Canını sevgilisine teslim edecek kadar cömert olan âşık, sözünde duran sadık bir kişiliğe sahiptir. Sevgilisinin yüz vermemesi onu daha çok tutku içerisine sokar ve aşkı daha artar (Pala, 2017: 37). Gelibolulu Sürûri Dîvânı’nda da âşık tipi bu minvalde işlenmektedir. Âşık, sevgilisine kavuşmak için sabırsız bir tavır sergilese de ona kavuşunca aşkının tilsimi bozulacağını düşündüğünden kavuşmak istemez:

Visâl u sabr-râ **yârân** ne-yâbend

Ger in yâbend ey **yârân** ne-yâbend (G.68/1)

Klâsik Türk şiirinde âşıklık sıfatına layık olmak gözyaşı akıtmakla ölçülür. Aşağıdaki beyitte de gözyaşı dökmeyen âşığa suyun bile deva olmayacağı söylenmektedir. Bu su bazen fayda verir bazen de zarar. Dolayısıyla her âşık gözyaşı dökmek zorundadır ki bundan fayda görsün. Âşık gözyaşı dökerek aşk hastalığına derman arar:

Göz yaşını dökmeden her ‘âşık olmaz devâ

Gâh olur nâfi’ gehî ider zarar bîmâre su (K.2/12)

Sürûrî bir başka beytinde, âşıklık sıfatını delilikle ilişkilendirmiştir:

Dem-be-dem ‘âşıklarun durmaz cünûnı deprenür

Her seher ki depredürsün zülfün ey bâd-ı sabâ (N.25/3)

Sürûrî aşağıdaki beyitte âşığın düşkünlüğüne vurgu yapmıştır. Bütün düşkün âşıklar sevgilinin mahallesinde yer almaktadır:

Ey Sürûrî ‘âşık-ı üftâdelerden kûy-ı dost

Eyle dolmuş kim degül mümkün kadem basmag aña (N.16/5)

Aşağıdaki beyitte âşığın belâ ile ilişkilendirildiği görülmektedir. Klâsik Türk şiirinde belâ ile sıkça kurulan bu bağlantı âşık için sanat niteliği taşımaktadır:

‘Âdeti dil-berün cefâ mı olur

Sanatı ‘âşıkun belâ mı olur (N.142/1)

Sürûrî için âşık namdan soyutlanan bir tiptir. O yüzden utanmadan da uzak olmalıdır:

‘Ardan ‘ârî ol ister iseñ Sürûrî vaslın yâr

‘Âşıkı mahrûm iden çün nâm u neng ü ‘ârdur (N.168/5)

1.1.2.1. Bende

Sözlükte bende; “bend olunmuş, bağlanmış; özgürlüğü kendi elinde olmayan; sahibine ve efendisine bağımlı olarak yaşayan, onun istekleri doğrultusunda hareket eden” manalarına gelmektedir (Zavotçu, 2006: 123). Klâsik Türk şiirinde kul, çâker, gulâm, esir gibi sözcüklerle ifade edilen bende, çoğu zaman padişah ile birlikte kullanılmaktadır. Sevgili sultan, âşık da kulu olarak bilinmektedir. Bende bahsi geçen bu padişahın, cömertliğine ve affına muhtaçtır. Sevgilinin eşliğinde yatmaya hazır bir konuma sahiptir. Gelibolulu Sürûri'nin eserinde işlenen bende tipi, sevgilisine bağlı ve onun emrine amadedir. Sevgilisinin tüm eziyetlerine katlanmaya hazırdır. Aşağıdaki beyitte âşığın, sevgilisinin kulu konumunda olduğu ve onun aşkın kitabını yazacak derecede üstün bir sevgi beslediği söylenmektedir:

Gerçi çokdur şugli ey Hâce Sürûri **bendenün**

Lakin ol ‘âşkun kitâbın su gibi ezber yazar (G.122/5)

Sürûri, aşağıdaki beyitte sevgilinin âşığına naz etse de ona ayrıcalık tanımak istediğini söylenmektedir:

Gayra lutf u mihr idüp baña ider cevri ile nâz

Bendesine gayrılardan virmek ister imtiyâz (N. 189/1)

Aşağıdaki beyitte şair, sevgilinin kızgınlığından dolayı âşığa onun mahallesinde dolaşmamasını söylemektedir. Çünkü kendisine âşıklık sıfatını layık gören birinin sevgilisine yaranmak gibi bir derdi yoktur, onun asıl amacı sevmektir:

Hışm itdi çün ol şâh dilâ kûyına varma

Magzûb olan **bende** çü sultâna görünmez (G.193/3)

Sürûri, aşağıdaki beyitte sevgilinin âşığını kölesi yaparak onu gam çekmekten uzaklaştırmadığını söylemektedir. Bu beyitte âşığın sevgilisi için devamlı gam çekmekte olduğu ve bu durumdan da oldukça memnun olduğu söylenmektedir:

Kendüsine **bende** idüp gamdan âzâd itmedi

Ben kulin şâd itmedi devletlü sultânım benüm (N.300/4)

1.1.2.2. Ehl-i dil

Sözlük anlamı olarak ehl-i dil, “*kemâl ehli, kemâl sahibi, ârif ve irfân sahibi*” demektir (Onay, 2016: 151). Uzun çalışma ve gayretlerden sonra zahiri geçip her şeyin aslı ve hakikatine ermiş veya bunları görebilme kudretine ulaşmış kimseler, yani, âşıklar zümresidir (Uludağ, 2019: 921). *Gelibolulu Sürûri Dîvânı*'nda 5 yerde bu tipe rastlanmaktadır. Ayrıca şair dîvânda ehl-i dilleri, âşıklar ile özdeşleştirmektedir.

Olur âzâd ana bende kuli olsam no'la ben de

Dutup **ehl-i dili** bende çekenlerdür iki gîsû (G.376/2)

1.1.2.3. Gedâ

Dilenci olarak tanımlanan gedâ, klâsik Türk şiirinde genellikle sultan ile birlikte zıtlık içinde işlenmektedir. Sevgilinin mahallesinde devamlı gezip dolaşan âşık bir gedâdır. Sevgili karşısında giyim kuşama, yaşadığı hayat tarzı vs. ile âşığın hâli dilenciye çok benzemektedir. Âşık bu durumdan hiç şikâyetçi değildir. Çünkü o, âşıklık yönünden kendini aşk ülkesinin sultanı görür (Pala, 2017: 166). *Gelibolulu Sürûri Dîvânı*'nda *gedâ* tipine, 21 yerde rastlanmaktadır. Aşağıda verilen örnek beyitte şair, tezat sanatına başvurarak dilenci ve padişahı bir arada kullanmıştır. Şaire göre padişah konumunda olan sevgili, dilenci konumunda olan da âşıktır. Bu bağlamda âşık sevgilinin bir nevi kulu, kölesi konumundadır:

Ben **gedâyı** sana kul itmiş efendüm tâ ezel

Sen şehi hüsn ü cemâl iline sultan eyleyen (G.337/2)

Sürûrî, aşağıdaki beyitte âşğın rakiplerinin çokluğundan bahsetmektedir. Rakipler çok olsa bile âşık, hepsinin içinde korkmadan ona aşkını ilan edebileceğini ifade ediyor:

Ben **gedâ** bunca rakîb içre nice şâh diyem

Kâfiristâna girüp cehr ile Allâh diyem (G.302/1)

Sürûrî, bir başka beyitte sevgiliyi güzellik ülkesinin padişahı olarak vasıflandırmaktadır. Sevgilinin kibirli davranmamasını ve bir gün saltanatının yerle bir olabileceğini söylemektedir:

Katı kibr itme gedâna ey şeh-i hüsn ü cemâl

Nice yir vardur gedâ sultân ile yeksân olur (N.117/4)

1.1.3. Dervîş

Dervîş, Farsça bir sözcük olup sözlükte "fakir, yoksul, dilenci (dervîşân, derâvîş), (Tas.) sûfî, mutasavvîf, fakir, mürid, münsib" gibi anlamlara gelmektedir (Uludağ, 1991: 136). Dervîşlerin, genellikle kılık kıyafetine önem vermeyen toz toprak içinde, elbiseleri kirli, saç ve sakalları uzun ve bakımsızdır. İç yüzlerinin iyi olması için dış yüzlerinin çirkin görünmesi gerektiğine inanır, bazen de halkın tepkisini çeken bu tür görünümü gerçek kişiliklerini gizlemenin bir aracı sayarlar (Yazıcı, 1994: 189). Dervîşlerin mânevî yücelikleri daima imrenilecek bir durumdur. O, feragat köşesinde, kanaat hazinesini bulan kişi olarak ele alınır ve âşğa benzetilir (Pala, 2017: 112). *Gelibolulu Sürûrî Dîvânı*'nda *dervîş*, toplam 2 yerde geçmektedir. Aşağıdaki örnek beyitte *dervîş*, cömertliği, kanaatkârlığı, yoksulluğu ve dünyaya önem vermemesi ile ön plana çıkmaktadır:

‘Ârif isen gâh dâniş-mend u geh **dervîş** ol

Ey Sürûrî çün tefennün bir güzel üslûbdur (G.179/5)

Bir başka beyitte şair, *Ey Sürûrî sevgili seni görünce sana acır. Dervîşin cömertlik sahipleriyle konuşmaya ihtiyacı yoktur*, demektedir:

Ey Sürûrî yâr çün bîned tu-râ rahmet koned

Bâ-kerîmân çün suhen-râ nîst **dervîş** ihtiyâc (G.51/5)

1.1.4. Ferhâd

Ferhâd, Hüsrev adındaki İran şahının sevgilisi olan Şîrîn'e sevdalıdır. Şîrîn'in arzusu üzerine Bîsütûn adlı bir dağı delmesi istenir. Çünkü kendisi mimar-mühendistir (Pala, 2017: 152). Klâsik Türk şiirinde Ferhâd, bir mazmun konumunda olduğundan sevgilisine kavuşma uğrunda gerçekleşmesi imkânsız görünen işleri yapmaya çalışan, lakin aşkının coşkunluğundan dolayı kavuşmadan ölen âşğın temsilcisi olmuştur. Ferhâd ile birlikte Bîsütun dağından söz edilmesi Ferhâd'ın onu delmek için giriştiği macera sebebiyledir. Ferhâd'ın dağı delmek için kullandığı külünk de (kazma) onun macerasıyla ilgili olarak yapılan tenâsüp ve telmih sanatlarının diğer bir unsurudur (Kurnaz, 1995: 383). *Gelibolulu Sürûrî Dîvânı*'nda *Ferhâd*, toplam 16 beyitte yer almaktadır. Aşağıdaki örnek beyitlerde Ferhâd'ın Şîrîn için dağları delmesi, Bîsütûn dağı ile ilişkilendirilmesi, aşk padişahı olması özellikleri ile yer almaktadır:

Tîşe-i sabr ile deldüm Hüsrevâ kûh-ı gamun

Ey lebi şîrîn sanem **Ferhâd**'a üstâd it beni (G.454/4)

Sürûrî, aşağıdaki beyitte de Ferhâd'ı aşkından dağları delen bir taş işçisi olarak vasıflandırılmıştır:

Hüsrevüñ ‘aşkına Şîrîn urucak bünyâdı

Dutdı taş işine **Ferhâd** diyen ırgadı (N.493/1)

1.1.5. Şîrîn

“Hüsrev ile Şîrîn” veya “Ferhâd ile Şîrîn” hikâyesinin kadın kahramanı olarak bilinmektedir (Pala, 2017:433). *Şîrîn* klâsik Türk şiirinde sevgili tipini temsil etmektedir (Zavotçu, 2006: 517). *Gelibolulu Sürûrî Dîvânı*'nda *Şîrîn*, toplam 5 beyitte yer almaktadır. Aşağıdaki örnek beyitte de şairin, Hüsrev ile Şîrîn mesnevisine ve Ferhâd'ın Şîrîn'in aşkı için dağları delmesine telmihte bulunduğu görülmektedir:

Hüsrevüñ ‘âşkına **Şîrîn** urucak bünyâdı
Dutdı taş işine Ferhâd diyen ırgadı (G.493/1)

1.1.6. Kâmil

Kâmil, sözlükte olgunlaşmış, kendisini tanıyan, Hakk'ı bilen anlamlarına gelmektedir. Klâsik Türk şiirinde ise zaman zaman âşığın, zaman zaman da mürşidin sıfatı olarak kullanılmıştır (Zavotçu, 2006: 270). *Gelibolulu Sürûrî Dîvânı*'nda *Kâmil*, toplam 1 beyitte yer almaktadır. Aşağıdaki örnek beyitte kâmil, olgun, kemâle ermiş, bilgin anlamında yer almaktadır:

Sürûrî yârün agzına bakup nâkıs dime zinhâr
Nazar noksân-ı gayra eylemezler çünkü **kâmiller** (G.156/5)

1.1.7. Leylâ

Leylâ ile Mecnûn mesnevîsinin kadın kahramanıdır. Leylî diye de bilinir. Leylâ'nın asıl adı Leylâ binti Mehdî b. Sa'dî'l-Âmirî'dir (Pala, 2017: 288). *Gelibolulu Sürûrî Dîvânı*'nda *Leylâ*, toplam 6 beyitte yer almaktadır. Aşağıdaki örnek beyitte şair, sevgilinin saçını Leylâ'nın saçlarına benzetmiştir:

Benedüp Mecnûn'a şeklüm ey saçı **Leylâ** benüm
Didiler bana sen ana var ise hem-zâdsın (G.361/2)

Bir başka beyitte Leylâ ve Mecnûn aşk hikâyesi herkesin aklını başından aldığı zikredilmekte ve bu deli gönüle bu kitabın adeta belâ olduğu söylenmektedir:

Kitâb-ı Leylî vü Mecnûn be-bord ‘aklem-râ
‘Aceb şod in dil-i dîvâne-râ kitâb belâ (G.434/3)

Aşağıdaki beyitte âşık, aşkını Leylâ ve Mecnûn'un aşkına benzetmektedir. Fakat kendi aşkını onlarınkinden daha üstün görmektedir:

Didüm olduk ikimiz Leylî vü Mecnûn'a bedel
Didi kimse bedel olmaz bize her giz be delüm (N.292/3)

1.1.8. Mecnûn

Mecnûn, sözlükte “deli” olarak bilinmekteyse de daha çok Leylâ ile Mecnûn hikâyesinin erkek kahramanı olarak tanınır. Benî Âmir kabilesinden şâir Kays b. El- Mülevvahü'l-Âmirî'nin lâkabıdır (Pala, 2017: 300). Mektepte görüp tanıştığı Leylâ'ya âşık olmuş, çeşitli sebeplerle kavuşmak mümkün olmayınca aşktan aklını kaybederek Mecnûn diye anılmaya başlanmıştır. Meşhur aşk hikâyesinin aşk kahramanı Mecnûn, âşıklığın en güzel örneğidir. Şairler kendilerini ona benzetirler. Bu benzetme şiirin mübalağalı yapısı içerisinde zamanla âşıkların/şairlerin kendilerini Mecnûn'dan üstün tutmalarına dönüşmüştür (Aslan vd.,2018: 75). *Gelibolulu Sürûrî Dîvânı*'nda *Mecnûn*, toplam 15 beyitte yer almaktadır. Aşağıdaki örnek beyitlerde Mecnûn aşkı yüzünden çöllere düşmesi, diğer âşıkların üstâdı konumunda olması özellikleriyle anılmaktadır:

Mecnûn gidüp yabanlara zenden açarsa söz

Olmaz ‘aceb delü sözi ey dil yabanadur (G.150/4)

Şair, aşağıdaki beyitte âşîğin sanatının aşk olduğunu ve bunu da aşk üstadı olan Mecnûn’un temsil ettiğini söylemektedir:

San’at-ı ‘aşk içre sanman siz beni üstâdsuz

Dostlar **Mecnûn’dur** bu fende üstâdum benüm (G.304/4)

Bir başka beyitte Mecnûn’un aşkından çöllere düşmesi hadisesine telmihte bulunulmuştur:

Dil diler kârı koyup ‘aşk ile âvâre düşe

‘Uzlet-i halk ide Mecnûn gibi kûhsâra düşe (N.410/1)

1.1.9. Mürşid

Mürşid, müridlerine yaşam tarzını kabul ettirmeyi hedefleyen tarikat pîri, şeyh olarak bilinmektedir. Sözlükte “Doğru yolu gösteren, kılavuz” anlamına gelmektedir. Herkese yazgısında olduğu ölçüde hak yolu göstermektedir (Pala, 2017: 342). *Gelibolulu Sürûrî Dîvânı*’nda *Mürşid*, toplam 1 beyitte yer almaktadır. Aşağıdaki örnek beyitte şair, mürşidin müridlerini doğru yola iletmesi ve onlara önderlik etmesi hususuna değinmektedir:

Mey-hâne zevki yolını dutdum çü şevk ile

Ey şeyh-i şehri u **mürşid-i halk** ihdinâ’s- sırât (G.220/2)

1.1.10. Rind

Dünya hayatına uymayı ve bu hayatın işlerini hoş gören kişi olarak bilinmektedir. Kelimenin çoğul hali rindândır. Rind acıyı- tatlıyı, iyiyi-kötüyü hoş görür. Üzüntü ve neşe onun cephesinden aynı kabul edilmektedir (Pala, 2017: 377). İnsanların kendisi hakkında söylediklerini umursamayan, canının istediği gibi hareket eden, aslında ilim irfan sahibi olmasına rağmen belli etmeyerek halktan biri gibi yaşayan kişidir (Menteşe, 2020: 205). *Gelibolulu Sürûrî Dîvânı*’nda *Rind*, toplam 10 beyitte yer almaktadır. Aşağıdaki örnek beyitlerde de şair, rindlerin dünya hayatını pul kadar önemsemediklerini ve sürekli eğlence içerisinde olduklarına vurgu yapmaktadır:

Ruhların devrinde la’lûñ emdügüm ‘ayb eyleme

Rind olanlar mevsim-i gülde leb-i câmi öper (G.172/2)

Bir başka beyitte şair, “Eğer camiye gidersen bu rindlerin nazarında ayıp değildir. Çünkü orası Allah’a hizmet yeri ve sevgili için toplanma yeridir.” demektedir:

Be-câmi’er be-revem nîst pîş-i rindân ‘ayb

Ki ust hizmet-i bârî vü yâr-râ câmi’ (G.224/3)

1.1.11. Sâkî

Kadeh sunan, içki veren kişi olarak bilinir. Klâsik Türk şiirinde eğlence âleminin en önemli kişisi sâkîdir. Meclise neşe ve canlılık katan odur. Meclisin içerisinde dolaşarak içki dağıtmak onun görevidir. Şâirin gözünde sevgili, bir sâkî sayılmakta; yahut bizzat sâkî sevgili kabulündedir (Pala, 2017: 387). *Gelibolulu Sürûrî Dîvânı*’nda *Sâkî*, toplam 23 beyitte yer almaktadır. Aşağıdaki örnek beyitlerde sâkinin meclislerde içki dağıttığı ve orada bulunan kişileri güzelliği ile sarhoş ettiği ifade edilmektedir:

Doldurup sun **sâkiyâ** câmi çü gül devrânıdır

‘Îş u ‘işret idelüm bir dem ki dünyâ fânîdür (G.143/1)

Hürmeti her kişün olur elinde dirler

Sâkiyâ elde iken sakınalum hürmetimiz (G.192/3)

1.1.12. Sevgili (Cânân, Dilber, Yâr)

Klâsik Türk şiirinin başkişisidir. Can, cânân, yâr, dost, mahbûb, habib, ma'sûk, güzel, hûb, hûbân, sanem, büt, nigâr, server, şâh, şeh, Hüsrev, sultan, mâh, âfitâb, şûh, tabîb, dilber, kâfir, nazenîn, hûnî, bîvefâ, dildâr, dîlrübâ, dilârâ, dilnüvâz, gül-izâr, gülendâm, melek, mehlikâ, sâkî, perî, mutrib vs. kelimeler, çok zaman istiâre yoluyla sevgilinin ifâdesinde kullanılmaktadır. Sevgilinin özellikleri içinde acı ve ızdırap verici oluşu başta gelir. Cevr okunu atar, cana kasteder, zulüm ve eziyette aşırı sınırları zorlar (Pala, 2017: 401-402). Bu bağlamda sevgili, güzelliğinin yanında karakteri, aşığa karşı olan tavrı ve aşığın ona ithaf ettiği misyonla klâsik Türk şiirinin önde gelen tiplerindedir. Bazen gündelik hayatta rastlanan bir insan, bazen bir sultan, bazense bir devlet büyüğü; ama her zaman konum olarak âşıktan üstün biri olarak görünür. Aşk derdiyle yanıp tutuşan, eziyet çeken, hastalanan âşık için o, doktordur, ilaçtır, darüşşifadır. Bu türden zıt özellikleri kendinde toplayan sevgili, hemen tüm klâsik şiirin ana teması olan aşkın sahibidir (Serdaroğlu Coşkun, 2017: 38). *Gelibolulu Sürûrî Dîvânı*'nda sevgilinin; cânân, dilber ve yâr sıfatlarıyla ele alındığı görülmektedir. Aşağıdaki beyitte sevgilinin âşığa yüz vermediği görülmektedir. Âşık bu durumdan memnun görünüyor ki sevgilisini bu dünyadaki tek varlığı olarak nitelendirmektedir:

Ne dilersem yine yok yok diyen ol **yârumdur**

İki 'âlemde egerçi benüm ol varumdur (G.136/1)

Bülbül, gül mevsiminde gül bahçelerine gitmek ister; âşıktaki sevgilinin gül yüzünü görmek için onun mahallesine varmayı arzulamaktadır:

Gül yüzi çün no'la varsam kûy-ı **cânândan** yana

Mevsim-i gülde varur bülbül gülistândan yana (N.27/1)

Âşığın sevgilisinin yüzünü hayal etmeden geçen bir gecesi bile yoktur. Onun yüzünü görmediği gece pervânenin gece vaktinde mumunun olmaması gibi bir şeydir:

Gicesi şol kimsenüñ rûy-ı **cânânsuz** geçer

Sanki bir pervânedür şem'-i şebistânsuz geçer (N. 100/1)

Âşık, sevgilisi ona ne yaparsa yapsın aşk yolunmaz ayrılmaz. Çektiği eziyette olsa sevgilisinin her şeyini kabul eder:

Yâr elüm alup yabana atmaga sunsa elin

Hazz ider gönlüm sanur kim merhaba eyler bana (G.9/4)

1.1.13. Sûfi

Sûfi, tasavvuf yolunda olan kişidir. "Hakk'a vasıl olan kişiye sufi, yolda sülûke devam edene mutasavvıf denir. Sûfi vusul, mutasavvıf usul ehlidir. Sufi kendi nefsinde fâni, Allah ile bakidir. Sufi nefsin alışkanlıklarından kurtulmuş, hakikatlerin hakikatine ulaşmıştır" (Cebecioglu, 1995: 444). Sûfiler ile âlimler arasında yüzyıllarca süregelen bir karşıtlık olduğu bilinmektedir. Âlim akıl ile Allah'a ulaşmayı hedeflerken, sûfi aşkın gönül işi olduğunu ve Allah'a sadece aşkla ulaşabileceğini savunur. Bundan dolayı tekke ve medresenin birbirine düşman olduğu ifade edilmektedir (Pala, 2017: 408). *Gelibolulu Sürûrî Dîvânı*'nda *Sûfi*, toplam 29 beyitte yer almaktadır. Aşağıdaki örnek beyitlerde de sûfinin dünyayı terk etmesine, gönül ehli olmasına ve saf-temiz olmaya dikkat etmesine değinilmiştir:

Sûfi ki et yimez geçer ider ele riyâ

Dil-ber lebin bulunca inekler gibi emer (G.171/2)

Ben maşrabayla nûş iderüm sen kadeh ile
Andan bizim ile ola mı **sûfi** meşrebün (G.263/4)

1.2. Menfi Tipler

1.2.1. Ağyâr

Ağyar, sözlükte başkaları, yabancılar anlamına gelmektedir. Klâsik Türk şiirindeki aşk üçgenini tamamlar. Bunlar sevgili, aşık ve diğer âşıklardır. Ağyar her zaman âşığa yanlış haber ulaştırdığından eğri olduğu söylenir ve bu sebeple kaşa benzetilir. Ağyar, âşığın şikâyetlerine maruz kalır. Onun için kötü, çirkin, zararlı ve zalimdir. Âşık için, o, sevgili ile sıkı münasebettir. Âşığı bu durum üzmektedir çünkü sevgili ona daha çok imkân tanımaktadır. Ağyar, sevgilinin etrafından asla gitmediği için âşığı da ona yaklaştırmamak için devamlı uğraşır (Pala, 2017: 10). *Gelibolulu Sürûri Dîvânı*'nda Ağyar, toplam 51 beyitte yer almaktadır. Aşağıdaki örnek beyitlerde de ağyar sevgilinin mahallesini bekleyen köpeklere benzetilmiştir. Ağyarı bir belâ olarak gören âşık, sevgilisini onunla görmekten şikâyet etmektedir:

Gördüm uyuz it gibi **agyârı** yâra sinledi

Başına taş urdum ayağı götürdi çenledi (G.463/1)

Sürûri, aşağıdaki beyitte sevgilisinin peşinden ayrılmayan diğer âşıklardan kurtulmak için Allah'a dua etmektedir:

Bir belâdur yâra çün **agyâr** yâ Rab cânın al

Bu belâdan cânımı sen kurtar Allah'um benüm (G.264/2)

1.2.2. Rakîb

Sözlük anlamı olarak, "Herhangi bir işte birbirinden üstün olmaya çalışanlardan her biri" olarak tanımlanmaktadır. Klâsik Türk şiirinde âşık-sevgili ikilisi arasında âşık ile mücadele eden ve ona onu elemek için uğraşan kişidir (Pala, 2017: 374). Bu bağlamda âşıkla sevgili arasına girmeye çalışan ve kavuşmalarına engel olan rakîb, âşık için düşman sevgili için ise âşığı kısılandırma aracı konumundadır. Sevgiliye daha yakın görünmesiyle âşığa sürekli eziyet eder. Âşık için sevgili olumlu vasıflara sahipken rakibin vasıfları da bir o kadar olumsuzdur (Serdaroğlu Coşkun, 2017: 43). Şentürk (1995: 11)'e göre, "Rakîp tipinin iki farklı görünüşü söz konusudur: İlki, kelimenin Arapça anlamına uygun olarak sevgiliyi kollayıp gözetken kişi ya da kişiler, ikincisi ise sevgiliyi sevmekte âşıkla rekabet eden öteki âşık ya da âşıklar. Şiirde başlangıçta birinci anlam esas iken, sonradan ikinci anlam da buna ilave edilmiştir". *Gelibolulu Sürûri Dîvânı*'nda Rakîb, toplam 110 beyitte yer almaktadır. Aşağıdaki örnek beyitlerde de rakîb köpeğe benzetilmiş, sevgili ile birlikte gezerken görülmüş, âşıkla maşuğun arasını bozmuştur:

Seg **rakîbe** yâr ol istersen harîm-i yâra râh

Bu harâmdur ana kimdür bana olmaz âşinâ (G.18/5)

Aşağıdaki beyitte âşığın, rakibini kafir olarak nitelendirdiği görülmektedir:

'Uşşâka ölürken karîb durmaz nifâk eyler **rakîb**

Bu denlü İslâm ehlini görüp müselmân olmamış (G.203/3)

1.2.3. Zâhid

Allah'ın emirlerini uygulamakla birlikte, şüpheli şeylerden sakınan kişidir. Zâhid, dinî mevzularda anlayışı kıt, her işin yalnızca dışında kalan, derinlere inmesini beceremeyen, ilim ve iman dış görünüşüyle algılayan, bunu da ısrarla başkalarına anlatan ve durmadan öğütler verip topluma düzen verdiklerini

zanneden kişiler olarak ele alınır (Pala, 2017: 488). Bu bağlamda zâhit, dinin zahîrî yorumuna itibar etmesi dolayısıyla, şiirde katı ve dar görüşlü olarak resmedilir. Aynı zamanda zahirde dindar geçindiği halde fırsat buldukça nefesine uymayı ihmal etmeyen bu tip, bitmek bilmeyen vaazlarıyla günahlardan korunmaya çalışan sahte dindardır (Şentürk, 1996: 36). *Gelibolulu Sürûrî Dîvânı*'nda *Zâhid*, toplam 31 beyitte yer almaktadır. Aşağıdaki örnek beyitlerde de zâhidin, iman konusunda samimi olmadığı görülmektedir. Güzellikleri göremeyen daima cennete kavuşmayı arzulayan zâhid, kabuğun içindeki hakikate ulaşamaz vaziyettedir:

Gösterme **zâhidâ** bize tezvîr idüp riyâ
Sanma ki 'ârif olana mekr ü füsûn geçer (G.149/4)

Zâhidâ iç dime mey murdâr u kalbüm arıdur
Gıll u gışdan yur bu kalbi hâlis eyler arıdur (G.162/1)

2. Temsilî Tipler (Sembolik Tipler)

2.1. Bülbül (Andelîb)

Klâsik Türk şiiri içerisinde bülbül sıklıkla işlenen bir tiptir. O, şarkılarıyla ağlayıp inleyen, durmadan sevgilisinin vasıflarını anlatan ve ona aşk sözleri arz eden bir âşığın timsalidir. Bazen âşığın kendisi, bazen canı, bazen de gönlü olur. Bülbül daima güle âşık olarak şiire konu olmaktadır (Pala, 2017: 77). Bu bağlamda klâsik Türk şiirinde bülbül, klâsik Doğu edebiyatlarında olduğu gibi âşığı temsil eder. Bunda gülün sevgili olarak düşünülmesi de rol oynar. Teşhis yoluyla âşığın bütün özelliklerini barındıran bülbül, gülün daha kırmızı ve güzel olması için ona kanını sunmuş veya gül hile ile onun kanını içmiş, yüzüne sürmüş yahut allık (gül-güne) olarak kullanmıştır. Bülbül gülün hasretiyle sabahlara kadar feryat eden bir âşıktır. Bu benzetmede bülbülün diğer kuşlardan farklı olarak gece de ötmesi söz konusudur (Kurnaz, 1992: 485):

Bülbülem gülşende düşdüm gül-'izârumdan cüdâ
Lâleveş pür-dâg u garkem hûna yârumdan cüdâ (G.23/1)

Nâleme öykünmege yok idi cânı **bülbülün**
Gül gülelden yüzine çıkdı zebânı **bülbülün** (G.274/1)

2.2. Gül

Klâsik Türk şiirinde en çok işlenen çiçek güldür. Sevgilinin yüzü ve yanağı ile ilgisi büyüktür. Bazen gül bunlara; bazen de bunlar güle benzemektedir. Gerek koku, gerekse renk bakımından çok güzel olan gül, daima tazedir. Bu yönüyle bağı, çemenin ve baharın vazgeçilmez bir ögesidir. Baharın diğer adının gül mevsimi oluşu da güle verilen önemden ileri gelir. Gül yetiştirmenin çok zahmetli bir iş oluşu onun âdeta nazla beslenip büyümesi şeklinde ele alınır (Pala, 2017: 171). *Gelibolulu Sürûrî Dîvânı*'nda *Gül*, en çok kullanılan tiptir. Aşağıdaki örnek beyitlerde gülün yüz ile münasebeti, sultan konumunda oluşu gibi özelliklerle işlendiği görülmektedir:

Tâb-ı ruhsârundan **ey gül** teb irişdi gonçeye
Kim çıkardı jâlelerden lebleri teb-hâleler (G.161/2)

Sende yok bûy-ı vefâ çün **ey gül**
Güle bir yüzümüze karşı gül (G.284/1)

2.3. Şem'

Klâsik Türk şiirinde mum, genellikle yanması ve ışık kaynağı olması ile yer alır, sık sık pervâne ile birlikte anılmaktadır. Âşık pervâne olunca sevgilinin yüzü ve yanağı mum olur. Âşık yanarken mum gibi yanıp erir. Mumun yanışı, baştan ayağa doğru olur (Pala, 2017: 427). *Gelibolulu Sürûrî Dîvânı*'nda *Şem'*, toplam 43 beyitte yer almaktadır. Aşağıdaki örnek beyitlerde de mum, pervâne ile birlikte anılmış ve sevgilinin aşkıdan dolayı sürekli eriyip tükenmekte olduğunu söylemiştir:

Âh idüp yansam yüzünü göricek incinme kim
Sen melâhat **şem'isin** ben karşuna pervâneyin (G.365/2)

Var ise **ey şem'** odun ger benüm gibi senün
Gice gündüz yanalum sen bir yana ben bir yana (G.26/2)

2.4. Pervâne

Pervâne, geceleyin ışığın çevresinde görülen küçük kelebeğdir. Klâsik Türk şiirinde âşıkı temsil eder. Pervâne mum'a âşık olarak kabul edilir. Eskiden, geceleyin mum ışığında iş görülürdü. Şairlerde mum ışığında şiir yazarken hemen yakınlarında bulunan bu kelekleri şiirlerine konu edinmişlerdir. Şair sevgilisini mum ışığına; kendisini de pervaneye benzeterek onun uğruna can vermeye hazır olduğunu söyler. Pervâne, sessizce ve gürültü etmeden can veren sadık bir âşıktır. Tek bir ışık etrafında döner ve kendini yakıp yok eder (Pala, 2017: 370). *Gelibolulu Sürûrî Dîvânı*'nda *Pervâne*, toplam 21 yerde geçmektedir. Aşağıdaki örnek beyitlerde pervânenin mum ile birlikte anıldığı görülmektedir. Âşık konumunda olan pervânenin, karşısındaki sevgili olarak gördüğü mum'a kendini bırakıp yanmakta olduğu zikredilmektedir.

Âteş-i âhum görüp her şeb gelür **pervâneler**
Nitekim varur müsâfir nâr-ı sûzândan yana (G.27/2)

Gicesi şol kimsenün rûy-ı cânânsuz geçer
Sanki bir **pervânedür** şem'-i şebistânsuz geçer (G.100/1)

Sonuç

16. yüzyıl klâsik Türk şiirinin temsilcisi olan Gelibolulu Sürûrî'nin *Dîvânı*'ndan hareketle hazırladığımız bu çalışma ile yüzlerce asırlık bir devrin bakiyesi olan bu şiirin tip bağlamında ele alınıp söz konusu dönemin tip portföyüne katkı sağlanması amaçlanmıştır. Bu bağlamda çalışmamız tahayyülî/ tasavvurî tipler ve temsilî/sembolik tipler şeklinde iki bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın neticesi olarak *Gelibolulu Sürûrî Dîvânı*'nda 16 tane tahayyülî tip, 4 tane sembolik tip tespit edilmiştir. Bu sayı, tiplerin farklı kullanımlarıyla artmaktadır. Alt başlıkları da dâhil ederek toplam tip sayısı tahayyülî olarak 19 tipe yükselmektedir. *Dîvânda* tespit edilen tahayyülî tipleri sıralamak gerekirse; *ârif, âşık, bende, ehl-i dil, gedâ, dervîş, Ferhâd, Şîrîn, kâmil, Leylâ, Mecnûn, mürşid, rind, sâkî, sevgili (yâr, cânân, dilber), sûfi, ağyar, rakîb, zâhid* şeklindedir. *Dîvânda* yer alan temsilî tipler ise *bülbül, gül, pervâne, şem'* şeklinde sıralanabilir. Sonuç itibarıyla yapılmış olan bu çalışma vesilesiyle, *Gelibolulu Sürûrî Dîvânı* örneği üzerinden klâsik Türk şiirindeki tip konusuna ışık tutulmaya çalışılmış ve bu bahiste yapılacak çalışmalara katkı sağlamak hedeflenmiştir.

Kaynakça

- Akkuş, M. (1996). *Nef'î Divanı'nda Tipler ve Kişilikler*. Erzurum, Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Akkuş, M. (2006). Klasik Edebiyatta Tipler. T. S. Halman, vd. (Ed.), *Türk Edebiyatı Tarihi* (C. 2) içinde, (ss. 393-402). İstanbul.
- Aslan, Ü., Taş, H. & Zülfe, Ö., (2018). *Osmanlı Edebiyatının 300'ü*. Ankara, Otto Yayınları.
- Belge, M. (1994). *Edebiyat Üzerine Yazılar*. İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.
- Cebecioğlu, E. (2014). *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. İstanbul, Ziraat Grup.
- Coşkun Serdaroğlu, V. (2017). *Zâtî Divanı'na Göre 16. Yüzyılda Sosyal Hayat*. İstanbul, Erdem Yayınları.
- Erol, T. (2009). Klasik Türk Şiirinde Derviş Tipi. *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (17), 349-370.
- Gerek, K. (2020). Hüdâyî Divanında Tipler ve Şahsiyetler. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Güleç, İ. (2001). Gelibolulu Musluhiddin Sürûri Hayatı Kişiliği Eserleri ve Bahrü'l Maârif İsimli Eseri. *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, 21 (21), 212-236.
- Güleç, İ. (2010). Sürûri. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (C. 38, ss. 170-172). Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı.
- İspir, M. (2017). Münîrî'nin Gülşen-i Ebrâr ve Maden-i Esrâr Mesnevisi'ndeki Tipler ve Kişilikler. *Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (ETÜSBED)*, II (3), 13-44.
- Kınalızâde Hasan Çelebi. (1978). *Tezkiretü's-Şu'arâ*. (C. 1, İ. Kutluk, Haz.). Ankara, TTK Yayınları.
- Kurnaz, C. (1992). Bülbül. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. (C. 6, ss. 485-486). Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı.
- Kurnaz, C. (1995). Ferhâd. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. (C. 12, ss. 383). Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı.
- Menteşe, M. (2020). Sünbülzâde Vehbî Divanı'nda Tipler. *Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, (22), 189-221.
- Menteşe, M. (2021). Klasik Türk Şiirinde Divanhümayun Tip ve Kişilikleri. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Düzce Üniversitesi, Düzce.
- Onay, A. T. (2000). *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*. Ankara, Akçağ Yayınları.
- Pala, İ. (2007). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. İstanbul, Kapı Yayınları.
- Şentürk, A. A. (1995). Klasik Osmanlı Edebiyatında Tipler I. *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, XV, 1-91.
- Şentürk, A. A. (1996). Klasik Osmanlı Edebiyatı Tiplerinden Sûfi Yahut Zâhid Hakkında. İstanbul, Enderun Kitabevi.
- Uludağ, E. (2019). Salih Baba Divanında Tipler ve Kişilikler. *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 2 (2), 912-987.
- Uludağ, E. (2021). Tip ve Kişilikler Açısından Fuzûlî Divanı. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 70, 149-224.
- Uludağ, S. (1991). Ârif. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. (C. 3, ss. 361-362). Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı.
- Uludağ, S. (1991). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul, Marifet Yayınları.
- Ünver, N. (2020). *Gelibolulu Sürûri Divanı*. Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Yazıcı, T. (1994). Derviş. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. (C. 9, ss. 188-190). Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı.
- Zavotçu, G. (2006). *Divan Edebiyatı Kişiler-Kişilikler Sözlüğü*. Ankara, Aydın Kitabevi.